

Indicija u kaznenom postupku

Špišić, Stela

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:440838>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za kazneno procesno pravo

Stela Špišić

INDICIJI U KAZNENOM POSTUPKU

Diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Elizabeta Ivičević Karas

Zagreb, 2022.

Izjava o izvornosti

Ja, Stela Špišić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljen način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Stela Špišić, v.r.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Pojam i vrste činjenica u kaznenom postupku	2
3. Općenito o indicijima	4
3.1. Pojam indicija.....	4
3.2. Načini prikupljanja indicija	5
3.3. Podjela indicija	5
3.4. Metodologija rada s indicijima	6
3.5. Metode rada s indicijima	7
3.6. Indicijalni zaključak	8
3.7. Zatvoreni krug indicija	9
4. Dokazna funkcija indicija u kaznenom postupku.....	13
4.1. Povijesni aspekt dokazne uloge indicija u kaznenom postupku.....	13
4.2. Načelo slobodne ocjene dokaza.....	15
4.3. Pravilo <i>in dubio pro reo</i>	17
4.4. Bayesov teorem	20
4.5. Dokazna vrijednost indicija.....	22
4.6. Posljedice pogrešne ocjene dokaza	25
5. Zaključak	28
6. Popis literature.....	31
6.1. Knjige i članci	31
6.2. Pravni izvori	31
6.3. Praksa Vrhovnog suda Republike Hrvatske	32

Sažetak

Obzirom da je podloga svake sudske presude određeno činjenično stanje, utvrđivanje činjenica je jedna od ključnih karakteristika svih vrsta postupaka. U ovom radu naglasak je na vrsti činjenica koje imaju neizravnu, ali relevantnu ulogu u svim stadijima kaznenog postupka, počevši od same istrage ili istraživanja pa sve do pravomoćnosti presude, a zovu se indiciji. Rad je koncipiran tako da započinje općenitim izlaganjem o činjenicama pa se potom fokusira na sam pojam i teoretsku analizu indicija te njihovu ulogu u kriminalistici, a onda se koncentrira na dokaznu funkciju koju imaju, odnosno mogu imati kod donošenja presude u kaznenom postupku te naposljetku na posljedice moguće pogrešne ocjene dokaza pri njihovoj upotrebi s istovremenim osvrtom na postojeću sudsku praksu. Na samom kraju rada navodi se zaključak o analiziranoj problematici indicija u okviru kaznenog procesnog prava.

1. Uvod

Kazneni postupak je specifičan po svojoj represivnoj naravi koja se, u prvom redu, ogleda u samom cilju kaznenog postupka, a to je sankcioniranje krive fizičke ili pravne osobe, odnosno, u suprotnom, utvrđenje njihove nedužnosti. Također, u slučaju utvrđenja krivnje te donošenja osuđujuće presude, u velikom broju slučajeva će propisana sankcija za kaznena djela biti zatvorska kazna koja za posljedicu ima ograničavanje slobode koja po prirodi stvari za sobom povlači i ograničavanje niza drugih ustavom zajamčenih prava, stoga ne treba osobito naglašavati da se radi o osjetljivoj vrsti postupka. Osim toga, represivnost se, s druge strane, može primijetiti i s obzirom na sudjelovanje policije i državnog odvjetništva u predmetnom postupku i to kao rezultat načela oficijelnosti kaznenog progona, za razliku od ostalih vrsta postupaka kojima to načelo nije svojstveno. Dakle, imajući u vidu represivnu narav kaznenog postupka te stroge kazne koje zakon propisuje za počinjenje kaznenih djela, može se reći da je ispravno utvrđivanje pravno relevantnih činjenica u kaznenom postupku od osobite važnosti. Utvrđivanje pravno relevantnih činjenica, općenito govoreći, nije jednostavan zadatak, a posebno kad se radi o kaznenim djelima jer ih nerijetko karakterizira pokušaj prikrivanja tragova koji bi mogli dovesti do razjašnjenja pojedinih okolnosti slučaja, stoga se, iz tog razloga, u kaznenom postupku, uz druge vrste činjenica, u velikoj mjeri nailazi i na činjenice-indicije. Iako je uloga tih vrsta činjenica pri dokazivanju neizravna, ona je itekako važna za spoznavanje i formiranje pravno relevantnog činjeničnog stanja na čijim temeljima će presuda biti donesena. Slijedom navedenog, može se zaključiti od kolikog su značaja činjenice obzirom da o njima, između ostalog, ovisi ishod kaznenog postupka. Također, osim što je utvrđivanje pravno relevantnog činjeničnog stanja iznimno bitno, ono je i veoma kompleksno, a osobito ako se izvodi pomoću činjenica-indicija imajući u vidu njihovu prirodu te činjenicu da se ne radi o izravnim dokazima. Stoga ne iznenađuje da je pitanje problematike indicija u kaznenom postupku predmet brojnih rasprava. U narednim poglavljima detaljno će se razjasniti pojam indicija i njihova funkcija u kriminalistici te na koji način ta uloga koindicira s onom koju posljedično imaju u kaznenom postupku i to od njegova službenog početka pa sve do pravomoćnosti presude.

2. Pojam i vrste činjenica u kaznenom postupku

U teoriji se pojam činjenica u pravilu označava kao skup određenih pojava koje se trebaju utvrditi i to u smislu njihova postojanja ili nepostojanja. Osim toga, određene univerzalne definicije činjenica kao općenitog pojma u pravnoj teoriji nema, stoga su značajnije njihove podjele unutar pojedinih grana prava. Kad se govori o činjenicama u kaznenom postupku obično se misli na pravno relevantne činjenice koje se dijele na materijalno relevantne i procesno relevantne činjenice.¹ Materijalno relevantne činjenice su one na koje materijalno kazneno pravo nadovezuje određenu pravnu posljedicu.² S druge strane, procesno relevantne činjenice su sve činjenice na koje se neposredno nadovezuje primjena kakve norme kaznenog procesnog prava.³ Osim prethodno navedenih, u kaznenom postupku se utvrđuju još i činjenice-indiciji. Njihova glavna karakteristika je spoznajna uloga koju imaju pri utvrđivanju postojanja pravno relevantnih činjenica, a o njima će više riječi biti u narednim poglavljima. Konačno, posljednja vrsta činjenica koja se može pojaviti u kaznenom postupku su i pomoćne činjenice koje služe u prvom redu, provjeri vjerodostojnosti pojedinog dokaza. One izvorima spoznaje mogu pružiti ili narušiti kredibilitet te na taj način pridonijeti utvrđivanju pravno relevantnog činjeničnog stanja.

Važno je također napomenuti da se sud pri utvrđivanju činjenica u svim vrstama postupaka bavi samo spornim činjenicama, odnosno onima o kojima postoje oprečne tvrdnje stranaka u postupku i to iz upravo spomenutog razloga što je, ima li se u vidu svrha utvrđenja činjeničnog stanja pri donošenju presude i logično. U situacijama u kojima ne postoji neslaganje stranaka o činjenicama, sud se ne upušta u analizu njihovog postojanja ili nepostojanja, već ih samo konstatira te kao takve uzima u obzir. Takav pristup omogućava da se postupak ne odugovlači te da se pažnja koncentrira na ono što je sporno pa time i ključno za donošenje presude. S tim u vezi valja spomenuti da u kaznenom procesnom pravu ima činjenica koje sud ne smije i ne treba utvrđivati. U prvu kategoriju spadaju činjenice koje su nemoguće i koje su zabranjene pravnim normama.⁴ Nemoguće činjenice su one koje su po prirodnim zakonima ili pravilima općeg ljudskog iskustva nemoguće, dok su činjenice

¹ Krapac, Davor, Kazneno procesno pravo, Knjiga prva: Institucije, Zagreb, 2015, str. 412.

² Ibid., str. 411.

³ Ibid., str. 412.

⁴ Ibid., str. 416.

zabranjene pravnim normama one čije je utvrđivanje zabranjeno pravnim normama materijalnog ili procesnog kaznenog prava.⁵ U drugoj kategoriji se nalaze notorne činjenice i presumpcije.⁶ Notorne ili „općepoznate“ činjenice su one čije poznavanje možemo očekivati kod šireg kruga ljudi u sredini gdje se vodi kazneni postupak.⁷ Naposljetku, presumpcije (pretpostavke) su činjenice koje ne treba utvrđivati nego ih se unaprijed uzima kao utvrđene zato što za njihovo postojanje govori prirodno stanje stvari ili zato što to nalaže određeno pravno pravilo.⁸ Može se reći da je takav način rada pri utvrđivanju činjenica povezan s načelom ekonomičnosti postupka koje, iako nije stožerno načelo kaznenog postupka, nije zanemarivo u njegovom kontekstu uzme li se u obzir pravo na suđenje u razumnom roku. Time se, naime, posredno pridonosi ostvarivanju tog prava koje je zajamčeno Ustavom Republike Hrvatske kao najvišim pravnim aktom u hrvatskom pravnom poretku te Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, kao segment prava na pravično suđenje koje je propisano člankom 6. te Konvencije.

Nadalje, u kaznenom postupku, osim sudova, sudjeluju i mnoga druga tijela čija je uloga, uz sudsku, ključna za pokretanje i funkcioniranje postupka do njegova okončanja. To su policija, državno odvjetništvo, vještaci i druga ovlaštena tijela koja, između ostalog, svojim radom doprinose formiranju zaključka o postojanju ili nepostojanju određenih pravno relevantnih činjenica. O njihovoj suradnji i rezultatima rada ovisi ishod određenog kaznenog postupka stoga ne treba osobito naglašavati da se radi o vrlo odgovornoj zadaći. Svako od tih tijela je, između ostalog, i važna karika u procesu utvrđivanja pravno relevantnih činjenica, a s obzirom na njihovu brojnost može se zaključiti kako se radi o osobito složenom postupku, rezultat čijeg rada je, u konačnici, temelj sudske presude.

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid., str. 417.

3. Općenito o indicijima

3.1. Pojam indicija

Ranije je spomenuto da se, osim činjenica na čije postojanje kazneno (materijalno i procesno) pravo neposredno nadovezuje određene posljedice, u kaznenom postupku utvrđuju i neke druge činjenice, o kojima ne ovisi primjena pravne norme, ali koje omogućuju donošenje zaključka o postojanju pravno relevantne činjenice.⁹ One se u teoriji kaznenog procesnog prava nazivaju činjenicama-indicijima.¹⁰ S druge strane, u kriminalističkoj stručnoj literaturi se često kao drugi naziv za indicije koriste pojmovi „osnove sumnje“ i „osnovana sumnja“. Prema nekim autorima su „osnove sumnje“ i osnovana sumnja“ u stvari indiciji, tj. određene pojave ili činjenice na temelju kojih se iz iskustva i logičnog zaključivanja, s većom ili manjom vjerojatnošću može zaključiti da postoje pravno relevantne činjenice.¹¹ Međutim, treba imati na umu da su osnove sumnje i osnovana sumnja u kaznenom postupku razine vjerojatnosti koje imaju ulogu pri odlučivanju o poduzimanju određenih zakonom propisanih procesnih radnji stoga bi tvrdnju o istovjetnosti navedenih pojmova s indicijima trebalo uzeti s rezervom. Nadalje, naziv indicij potječe iz latinskog jezika, a njegov doslovni prijevod glasi naznaka čime na prikladan način i u skraćenoj verziji vjerodostojno interpretira značenje tog pojma. One se nazivaju indiciji jer upućuju ili naznačuju (indiciraju ili su indikativni) na odlučnu činjenicu, ali je pritom ne obuhvaćaju cjelovito.¹²

Iz prethodno navedenih definicija pojma indicija može se zaključiti da se radi o vrlo sličnim tumačenjima predmetnog pojma unutar različitih, ali bitno povezanih znanstvenih disciplina. Kriminalistika i kazneno pravo u širem smislu su, prije svega, povezani kaznenim djelima kojima se primarno bave, međutim njihova uloga pri rješavanju istih se razlikuje ponajviše u odnosu na stadije konkretnog kaznenog postupka u kojima se njihova tijela s istima bave. Ta tvrdnja se može primijeniti i na same činjenice-indicije stoga će njima, iako se radi o istim pojavama, različito pristupati policija u početnim fazama otkrivanja kaznenih djela i sud u završnoj fazi formiranja pravno relevantnog činjeničnog stanja na temelju kojeg će donijeti određenu presudu. S obzirom na to može se zaključiti da je riječ o problematici pri kojoj su interdisciplinarni pristup i suradnja od velike važnosti.

⁹ Ibid., str. 412.

¹⁰ Ibid., str. 413.

¹¹ Šporčić, Mijo, Osnove kriminalistike, Zagreb, 1999, str. 54.

¹² Karas, Željko, Uvod u kriminalistiku, Zagreb, 2019, str. 118.

3.2. Načini prikupljanja indicija

Da bi se moglo koristiti indicije pri formiranju pravno relevantnog činjeničnog stanja, prvo ih se mora utvrditi. Način rada kod utvrđivanja indicija se osobito ne razlikuje od utvrđivanja ostalih vrsta činjenica i dokaza koji će se koristiti u kaznenom postupku. Radi se zapravo o početnoj fazi otkrivanja kaznenih djela gdje se kroz istragu ili istraživanje na način propisan zakonom pokušavaju utvrditi okolnosti pojedinog slučaja. Pritom se poduzimaju određene dokazne radnje u svrhu razjašnjenja pojedinog događaja, s time da se mora voditi računa o onome što je propisano zakonom za određene dokazne radnje i pojedine stadije kaznenog postupka kako se ne bi ugrozilo njegovo daljnje provođenje i kako bi se osiguralo da konačna presuda, ukoliko do nje dođe, bude zasnovana na istinitim činjenicama i zakonitim dokazima. Prema tome, načini na koji se utvrđuju indiciji su raznovrsni. Najčešće se radi o poduzimanju operativno-taktičkih mjera i radnji (pratnja, zasjeda, prismotra itd.), uviđaju na mjestu kriminalnog događaja, pregledu tijela i odjeće osumnjičene ili oštećene osobe, rekonstrukciji događaja, prikupljanju obavijesti od građana, razgovorima s oštećenom osobom, svjedokom i okrivljenom osobom, kriminalističkim vještačenjima, pretrazi doma, ostalih prostorija i prostora kao i pretrazi osoba.¹³

3.3. Podjela indicija

S obzirom na brojnost samih indicija te na mogućnost izvođenja velikog broja zaključaka iz određenog indicija, kriminalistika je pokušala utvrditi kataloge indicija koji sistematično obuhvaćaju glavne kategorije tih vrsta činjenica. Katalozi služe, prije svega, kao pomoć pri radu s indicijima, a osobito za olakšavanje njihova prepoznavanja i služenje istima prilikom istrage ili istraživanja, a u svrhu upućivanja na određena kaznena djela. Izrada takvih popisa javlja se od inkvizitornih postupaka srednjeg vijeka, ali se pokazala složenom jer je nemoguće predvidjeti sve okolnosti slučaja.¹⁴ Upravo to i jest razlog iz kojeg u stručnoj kriminalističkoj literaturi postoji iznimno velik broj kataloga indicija s različitim podjelama po vrstama i kategorijama, stoga će se ovdje, primjera radi, navesti samo neke od njih. Temelje se na različitim osnovama, a njihova izrada pretpostavlja višestruku i višestupanjsku

¹³ Šporčić, Mijo, *op. cit.* (bilj. 11), str. 57.

¹⁴ Karas, Željko, *op. cit.* (bilj. 12), str. 142.

podjelu na vrste i kategorije.¹⁵ Indiciji se mogu klasificirati po različitim kriterijima, a u osnovi su to sadržaj, opće i posebno značenje, priroda (narav), prostorni smještaj, kazualno značenje, vremenske značajke, način rada, istinosna vrijednost i dokazna snaga indicija.¹⁶ Jedan od značajnijih spomenutih kriterija podjele indicija je svakako vremenski kriterij koji obuhvaća indicije prije, tijekom i nakon počinjenja kaznenog djela. Osim vremenskog kriterija valjalo bi se osvrnuti i na opće i posebne indicije. Opći indiciji su okolnosti značajne za sva kaznena djela dok su posebni indiciji povezani s određenim skupinama ili određenim kaznenom djelom.¹⁷ Također se spominju još i oni koji upućuju na kazneno djelo, počinitelja, žrtvu i slično te brojni drugi.

Iako podjela indicija na spomenut način ima svoju svrhu pri radu s istima, a osobito u teoriji gdje se primarno i koristi, u praktičnoj primjeni kategorizacija sama po sebi nema osobito značenje. Ona ne daje odgovor na pitanje koje značenje će pojedini indiciji imati u konkretnim okolnostima slučaja jer to varira od događaja do događaja, stoga će za procjenu pojedinog indicija i donošenje zaključka o pravno relevantnim činjenicama na čije postojanje ili nepostojanje upućuju biti potrebno šire poznavanje predmetne materije od same pripadnosti pojedinoj kategoriji. S time na umu, ne može se tvrditi da je klasificiranje suvišno jer se poznavanjem raznovrsnih kataloga indicija može dobiti uvid u tipične indicije koji se javljaju kod određenih vrsta kaznenih djela. To će biti od koristi pri samoj istrazi ili istraživanju jer će ovlaštena tijela, ovisno o kojem se kaznenom djelu radi, moći obratiti pozornost na prisutnost ili odsutnost tipičnih parametara te time imati početnu točku pri rekonstrukciji određenog događaja.

3.4. Metodologija rada s indicijima

Kad se govori o radu s indicijima važno je, između ostalog, spomenuti što taj rad podrazumijeva. Stoga će se u naredna dva potpoglavlja u osnovnim crtama izložiti metodologija i metode rada s indicijima. Prije svega, rad s indicijima prepostavlja određenu metodologiju koja počiva na općim i posebnim metodologijskim smjernicama.¹⁸ To zapravo znači, provesti konkretne indicije kroz određene faze služeći se pritom smjernicama koje obuhvaćaju širok spektar radnji, a u svrhu formiranja zaključka o indicijima te, posljedično, o

¹⁵ Modly, Duško; Mršić, Gordan, *Suvremene kriminalističke teorije*, Zagreb, 2014, str. 178.

¹⁶ *Ibid.*, str. 179.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Modly, Duško; Mršić, Gordan, *Uvod u kriminalistiku*, Zagreb, 2014, str. 242.

odlučnoj činjenici. Spomenute smjernice su: prethodno poznavanje očekivanih tipičnih indicija, otkrivanje, prikupljanje i provjera indicija, okupljanje i slaganje indicija u cjeline, stvaranje indicijalnih verzija, spoznajna provjera indicijalnih verzija, dokazna provjera indicijalnih verzija te konačan zaključak o stupnju vjerojatnosti.¹⁹ Radi se o vrlo složenom procesu, što je posve logično uzme li se u obzir da činjenica-indicij samo neizravno upućuje na pravno relevantnu činjenicu te da samostalno, bez stavljanja u kontekst i vezu s odlučnim činjenicama i dokazima, ne govori mnogo. Upravo iz toga razloga ih se procjenjuje višestupanjski, pojedinačno i kolektivno, u odnosu s ostalim činjenicama i dokazima sve dok se ne dođe do zaključka o indiciju koji se podudara s faktičnim stanjem stvari.

3.5. Metode rada s indicijima

U obradi se indicija prema kriminalističkoj teoriji rabe tri metode: eliminacije, difundiranja i akumulacije.²⁰ Metoda akumulacije indicija najčešća je u kriminalističkom istraživanju i temelji se na smjeru indicija koji se međusobno poklapaju.²¹ Metoda eliminacije temelji se na opovrgavanju jedne ili više verzija dugom činjenicom.²² Metoda difundiranja indicija temelji se na negativnim činjenicama, prije svega na izostanku očekivanih okolnosti (tipičnih ili neizbježnih tragova).²³ Navedenim metodama se kriminalisti koriste u slučajevima u kojima dođe do spoznavanja određenih indicija što automatski dovodi i do potrebe njihova tumačenja, odnosno, zaključivanja o značenju indicija u kontekstu pojedinog konkretnog slučaja, a sve kako bi se moglo usmjeriti istragu u dobrom pravcu te osigurati prikupljanje i zakonitost potrebnih dokaza. Da se radi o vrlo kompleksnom zadatku, govori također i to da je tih metoda više i da svaka od njih počiva na različitim pristupima čime se nastoji promotriti indicije iz više perspektiva, ne bi li se osiguralo da zaključak o postojanju ili nepostojanju pravno relevantne činjenice bude ispravan. Međutim, metode rada s indicijima ne isključuju mogućnost pogrešnog zaključivanja jer je ono, po prirodi stvari, uvijek moguće, ali ga pravilnom primjenom istih ipak svodi na manju mjeru. Metodologija i metode rada s indicijima su međusobno usko povezane te je njihova primjena tek jedan od segmenata u procesu formiranja pravno relevantnog činjeničnog stanja, a koji se koristi već u najranijim

¹⁹ Ibid.

²⁰ Karas, Željko, *op.cit.* (bilj. 12), str. 139.

²¹ Ibid.

²² Ibid., str. 140.

²³ Ibid.

stadijima kaznenog postupka kako bi se osigurala ispravnost rada s indicijima već od samih početaka istrage ili istraživanja.

3.6. Indicijalni zaključak

Jedno od osnovnih obilježja uporabe indicija u logičkom procesu dokazivanja jest da se iz njih mora izvoditi zaključak.²⁴ U indicijalnom zaključivanju potrebno je razlikovati sadržaj dokaza (utvrđivanje) od tumačenja koje se nadodaje (međufaza) u proces zaključivanja iz tog sadržaja.²⁵ Što to zapravo znači? To znači da se na osnovi sadržaja dokaza može utvrditi određena činjenica, međutim ona sama po sebi neće ukazivati na događaj od interesa u cijelosti, već će za potrebe rekonstrukcije događaja o njoj biti potrebno donijeti određen zaključak. Iz toga proizlazi da su navedene dvije faze indicijalnog zaključivanja nužne s obzirom da predmetno utvrđenje bez tumačenja ne daje konkretan odgovor na pitanja na koja se u istrazi ili istraživanju nastoji odgovoriti. Ono što je problematično kod činjenica-indicija je upravo izvođenje zaključaka na temelju sadržaja dokaza. Budući da jedna tako utvrđena činjenica može proizvesti velik broj različitih tumačenja i budući da bi se svako od tih tumačenja moglo podudarati s faktičnom stvarnošću, mogućnost pogreške pri zaključivanju je uistinu velika. Upravo iz tog razloga će se, da bi minimizirali mogućnost donošenja pogrešnog zaključka, ovlaštena tijela pri zaključivanju o određenoj pravno relevantnoj činjenici na temelju indicija, koristiti svim ranije spomenutim metodologijama i metodama rada s indicijima. Osim toga, pri formiranju zaključka o indicijima, javljat će se i različite pretpostavke koje se u kriminalistici nazivaju indicijalne verzije. Rad s indicijalnim verzijama sastavni je dio kriminalističkog razmišljanja.²⁶ Postavljanje verzija o pojedinom dokazu važno je za cjelovito razjašnjavanje slučaja, ali ponekad neće biti jednostavno isključiti ili potvrditi neku pretpostavku (verziju).²⁷ Pritom veći broj verzija može pomoći kritičkom razmišljanju i promišljanju o situaciji iz više različitih perspektiva što može biti korisno za potvrđivanje ili opovrgavanje određene verzije. S time u vezi, u indicijalnom zaključku bitna je procjena jakosti ili snage pojedinih indicija u zaključivanju, što je često ključni dio u indicijalnoj metodi.²⁸ Ne postoji jednostavno mjerilo

²⁴ Karas, Željko, *op. cit.* (bilj. 12), str. 126.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid., str. 128.

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid., str. 129.

kojim se može utvrditi snaga indicija, već to ovisi o odnosima s drugim činjenicama.²⁹ To zapravo znači da će i procjena snage pojedinog indicija biti tumačena u skladu sa svim ostalim okolnostima slučaja jer se bez donošenja zaključka o njegovoj snazi ne može unaprijed utvrditi radi li se o jakom ili slabom indiciju.

Tu se ponovno može vidjeti značaj i složenost ispravnog tumačenja takvih vrsta činjenica. Indicijalni zaključak će, da bi se spriječile ozbiljne posljedice pogrešnog tumačenja, morati biti sveobuhvatan, temeljit i utemeljen na zakonima logike, znanosti i iskustva. Takav angažman morat će se upotrijebiti pri radu sa svakim indicijem pojedinačno i kolektivno te u vezi s drugim činjenicama i dokazima, bilo da se radi o slučaju u kojem se pojavio samo jedan indicij ili više njih. Dakako, u stvarnom životu su mogući raznovrsni omjeri indicija te izravnih i neizravnih dokaza različite dokazne snage, što podrazumijeva specifičan pristup svakom pojedinom slučaju.

3.7. Zatvoreni krug indicija

Indiciji se u praksi mogu pojaviti u većem ili manjem broju ovisno o načinu i mjestu počinjenja kaznenog djela te vremenskom razmaku koji prođe od trenutka počinjenja do početka istraživanja ili istrage. To znači da će se ponekad javljati slučajevi koje će karakterizirati prisustvo predmetnih vrsta činjenica kao isključivih činjenica koja će ovlaštenim tijelima biti na raspolaganju. Upravo se na tom primjeru može vidjeti važnost indicija jer je u kaznenom postupku, zbog prirode kaznenih djela, moguće donijeti osuđujuću presudu bez ijednog izravnog dokaza. To će biti moguće u situacijama u kojima će indiciji tvoriti zatvoreni krug indicija te time zadovoljiti potreban dokazni standard za donošenje osuđujuće presude.

S time na umu, valjalo bi naglasiti, da sve vrste činjenica, a osobito indiciji, s obzirom na svoju narav, prolaze kroz više stadija kaznenog postupka u kojima poprimaju različite uloge i statuse. Naime, u početnim stadijima kaznenog postupka uloga indicija je pretežito otkrivačka i potencijalno usmjeravajuća. To znači da će služiti tek formiranju inicijalnih verzija pojedinog događaja za razliku od kasnijih stadija, u kojima će, ukoliko do njih dođe, indiciji imati, iz perspektive kaznenog procesnog prava, puno važniju ulogu, a to je uloga u dokaznom postupku pred sudom. S obzirom na to, u početku će se bavljene indicijima

²⁹ Ibid.

sastojati od njihovog otkrivanja i utvrđivanja te procjene svakog pojedinačnog indicija, koristeći se pritom svim mehanizmima spomenutim u ranijim potpoglavljima, a potom, ako ih ima više i uz ispunjenje potrebnih prepostavki, potencijalno dovesti do formiranja zatvorenog kruga indicija. Dakle, da bi se moglo govoriti o zatvorenom krugu indicija, potrebno je ispunjenje određenih uvjeta. Naime, pronalaženjem većeg broja međusobno povezanih i jakih indicija može se postići obuhvaćanje događaja koje će potvrđivati prepostavku o počinitelju i isključivati postojanje drugih pretpostavki (verzija) o događaju.³⁰ Za zatvoreni krug indicija potreban je odgovarajući broj i snaga indicija, odnosno njihova kvaliteta i kvantiteta.³¹ Međutim, uzme li se u obzir priroda indicija, sasvim je jasno da je njihovu kvantitetu i kvalitetu teško procijeniti jer te dvije kategorije mogu poprimiti različite značajke ovisno o okolnostima slučaja. Ponekad će kvantiteta biti dobar pokazatelj, ali mogu se javiti i situacije u kojima veći broj indicija ne dovodi do potvrde određene indicijalne verzije već do njezinog opovrgavanja, dok s druge strane, ponekad manji broj indicija već može biti dovoljan za zatvoreni krug indicija. Poteškoće postoje jer nema jednostavnih mjerila kojima bi se odredilo koliko je indicija dovoljno za završetak nekog slučaja.³² Također, kvaliteta pojedinog indicija će se mijenjati ovisno o kontekstu u kojem je nastao jer se isti indicij u jednom scenariju može pokazati kao vrlo jak dokaz, dok će u drugom biti slab i obrnuto. Na ovim se primjerima može vidjeti da su kvantiteta i kvaliteta, kao i sam indicij, podložni procjeni i tumačenju. Slično, kao i kod ostalih procjena vjerojatnosti, tako i kod procjene zatvorenog kruga indicija mogu postojati različiti zaključci te nema jedinstvenoga objektivnog modela, već u konačnici ovisi o prosudbi suda.³³ Prema tome, postavlja se pitanje na koji način sud procjenjuje kvantitetu i kvalitetu indicija pri odlučivanju o postojanju, odnosno nepostojanju zatvorenog kruga indicija. O tome je u svojoj odluci dao mišljenje Vrhovni sud Republike Hrvatske u kojoj je, među time, potvrdio i mogućnost donošenja osuđujuće presude na temelju posrednih dokaza. Doista, ukoliko nema neposrednih dokaza da je neki optuženik počinio kazneno djelo koje mu je stavljeno na teret, činjenično stanje se može utvrditi izvođenjem posrednih dokaza, a osuđujuća presuda temeljiti na zatvorenom krugu indicija.³⁴ Ali i u takvoj situaciji osnov osuđujuće presude mora biti niz međusobno povezanih činjenica koje tvore nedjeljivu i logičnu cjelinu.³⁵ Rezultati posrednih dokaza moraju činiti zatvoreni krug

³⁰ Ibid., str. 132.

³¹ Ibid.

³² Karas, Željko, Osnove sumnje i osnovana sumnja; zatvoreni krug indicija, Policijska sigurnost, 20:4/2011, str. 623.

³³ Karas, Željko, *op. cit.* (bilj. 12), str. 133.

³⁴ Vrhovni sud Republike Hrvatske, I Kž 325/2017-9 od 9. svibnja 2019.

³⁵ Ibid.

utvrđenih činjenica koje, s punom sigurnošću, upućuju na zaključak da je optuženik počinio kazneno djelo koje je predmet optužbe.³⁶ Doista, pri procjeni samih indicija te zatvorenog kruga indicija nema sheme koja će dovesti do odluke o odgovarajućoj presudi već će to ovisiti o činjenicama, dokazima i sudu koji će se, prije svega, morati uvjeriti u krivnju optuženika pa će, ako to nije slučaj te ako postoji mogućnost da u konkretnom slučaju nema krivnje optuženika, morati donijeti oslobađajuću presudu. Navedena konstatacija je također potvrđena od strane Vrhovnog suda Republike Hrvatske u nekoliko različitih odluka. U jednoj od njih Vrhovni sud Republike Hrvatske potvrđuje da se sud, naime, prije svega, uistinu mora uvjeriti u krivnju optuženika te pritom daje sljedeće obrazloženje. Za utvrđenje krivnje optuženika potreban bi bio zatvoreni krug indicija koje bi s potpunom izvjesnošću ukazivale upravo na njega kao počinitelja kaznenog djela.³⁷ Izostanak utvrđenja s potpunom izvjesnošću bilo koje od odlučnih činjenica u ovom lancu otvorao bi mogućnost da počinitelj kaznenog djela bude i neka druga osoba, a ne optuženik.³⁸ U sljedećoj odluci to još jednom ističe navodeći da se potpuna izvjesnost mora postići u punom opsegu. Da bi kaznena odgovornost neke osobe bila utvrđena na temelju zatvorenog kruga indicija, potrebno je da svaka od indicijalnih okolnosti bude dokazana s potpunom izvjesnošću i da nakon toga tako utvrđene okolnosti čine takav zatvoreni krug koji nedvojbeno ukazuje upravo na određenu osobu kao počinitelja kaznenog djela.³⁹ Dakle, u slučaju izostanka potpune izvjesnosti otvorila bi se mogućnost donošenja oslobađajuće presude čega se Vrhovni sud Republike Hrvatske dotaknuo u drugoj odluci konstatiravši sljedeće. S obzirom na sve izneseno, a budući da izvedeni dokazi i prikupljeni podaci ne tvore tzv. zatvoreni krug indicija o načinu odvijanja događaja obuhvaćenog činjeničnim opisima inkriminacija, opravdano je prvostupanjski sud oslobodio optuženike od optužbe za terećena djela.⁴⁰

Temeljem analize predmetne sudske prakse Vrhovnog suda Republike Hrvatske može se zaključiti da kod zatvorenog kruga indicija treba osobito imati na umu jesu li ispunjene prepostavke koje su potrebne da bi se uopće moglo govoriti o zatvorenom krugu indicija jer je upravo to ono što će utjecati na konačnu presudu. To nalaže povećanu pažnju suda i stranaka pri procjeni zatvorenog kruga indicija kako bi se stvorili uvjeti za donošenje odgovarajuće presude i pritom minimizirala mogućnost pogrešne osude ili obrnuto.

³⁶ Ibid.

³⁷ Vrhovni sud Republike Hrvatske, III Kž 7/09-4 od 8. veljače 2011.

³⁸ Ibid.

³⁹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, I Kž 267/09-7 od 7. srpnja 2009.

⁴⁰ Vrhovni sud Republike Hrvatske, I Kž 892/11-6 od 17. rujna 2014.

Zatvoreni krug indicija je, kao posljedni dio prvog poglavlja koje se pretežito bavilo obradom indicija u kriminalistici, svojevrsan uvod u sljedeće poglavlje koje će se fokusirati na njihovu ulogu u dokaznom postupku. Tome je tako jer se kroz zatvoreni krug indicija najbolje vidi njihova dvojaka uloga. Prva je ona koju kao vrste činjenica imaju u kriminalističkom istraživanju, a druga, iz perspektive kaznenog procesnog prava i važnija, njihova dokazna funkcija u postupku pred sudom.

4. Dokazna funkcija indicija u kaznenom postupku

4.1. Povijesni aspekt dokazne uloge indicija u kaznenom postupku

Za razliku od suvremenih pravnih sustava, u srednjovjekovnim su pravnim sustavima indiciji u kaznenom postupku imali bitno slabiji položaj. Prema nekim autorima razlog tome leži u sustavu zakonske ocjene dokaza. On je bio preteča modernom načelu slobodne ocjene dokaza koje trenutno važi u hrvatskom pravnom sustavu i od kojeg se u potpunosti razlikuje. Naime, zakonska dokazna pravila starog prava, bez obzira na to da li se odnose na iskaz okrivljenika, svjedoka ili neku drugu vrstu dokaza, osnivala su se na forenzičkom iskustvu i značila su skup pravila o ocjeni pojedinih dokaza, nastalih dugom praksom.⁴¹ Osim toga, druga osnovna karakteristika sistema zakonske ocjene dokaza bila je podjela dokaza s obzirom na njihovu vrijednost.⁴² Iz toga proizlazi da su, u tome sustavu, indiciji s obzirom na svoju dokaznu funkciju, bili okarakterizirani kao manje vrijedni. Manja vrijednost tih dokaza proizlazila je općenito iz toga što oni, zahtijevajući od suca logičko zaključivanje o postojanju ili nepostojanju pravno relevantnih činjenica na koje upućuju, pružaju uvijek samo manji ili veći stupanj vjerojatnosti o postojanju tih činjenica.⁴³ Prema propisima Karoline, okrivljenik je mogao biti osuđen samo na temelju neposrednog dokaza: priznanja ili suglasnog iskaza najmanje dvojice vjerodostojnih, besprijekornih svjedoka očevidaca.⁴⁴ Na temelju indicija, bez obzira na njihov broj i težinu, okrivljenik nije mogao biti osuđen.⁴⁵ Upravo radi mogućih problema u donošenju indicijalnog zaključka, prema nekim srednjovjekovnim sustavima bilo je neprihvatljivo osuđivanje na temelju indicijalnih dokaza s opravdanjem da se radi o zaštiti nedužnih osoba od nepravedne sudske presude.⁴⁶ Radi toga je istraživanje bilo usmjereno na pribavljanje osumnjičeničkovih iskaza kao izravnog dokaza, što je bilo u to vrijeme izvedivo nekim drugim arhaičnim metodama.⁴⁷ Ovakvih je primjera bilo od 13. stoljeća do uvođenja slobodne ocjene dokaza koja nije propisivala razliku između indicijalnih i izravnih dokaza.⁴⁸ Iako bi se moglo složiti s time da kompleksnost logičkog zaključivanja koje je potrebno pri radu s indicijima može lako dovesti do pogreške, odbacivanje indicijalnih dokaza u potpunosti ipak nije opravdano. Prvi razlog tome bi bila činjenica da je u bilo kojem pravnom sustavu

⁴¹ Krapac, Davor, *Neposredni i posredni dokazi u krivičnom postupku*, Zagreb, 1982, str. 10.

⁴² *Ibid.*, str. 11.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ *Ibid.*, str. 12.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Karas, Željko, *op. cit.* (bilj.12), str. 139.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *Ibid.*

moгуća pogreška neovisno o tome iz čega ona može proizaći. Ona može biti ljudske ili neke druge prirode, nastati već u samom zakonu, biti materijalne ili proceduralne naravi, nastupiti u ranijim ili kasnijim stadijima postupka, međutim to nije razlog da se sve ono iz čega može proizaći pogreška odbaci. Ako bi pravni sustav funkcionirao na takvim krhkim temeljima, on kao takav ne bi mogao niti postojati. Obzirom da je pravna znanost društvena znanost, jasno je da pravni sustav koji čine ljudi i koji postoji radi ljudi, nije nepogrješiv, ma koliko god kvalitetan bio. To i dalje ne znači da neće funkcionirati i biti nepotreban te da ga treba odbaciti. Drugi razlog koji govori u prilog neopravdanosti odbacivanja indicija pri odlučivanju o presudi je činjenica da se indiciji u praksi obično pojavljuju uz ostale vrste činjenica i dokaza, stoga vrlo često oni neće biti jedini faktor pri formiranju pravno relevantnog činjeničnog stanja. U takvim slučajevima će se njihova procjena donositi, između ostalog i u usporedbi s ostalim vrstama činjenica i dokaza. Također, ukoliko to nije slučaj, za donošenje presude će morati postojati zatvoreni krug indicija za čije je formiranje, opet, postavljen visoki dokazni standard, standard nedvojbenosti. Da bi se na zatvorenom krugu indicija mogla temeljiti osuđujuća presuda, taj krug mora biti takav da iz njega, kao jedino logično nužan, mora proizlaziti zaključak o nečijoj krivnji.⁴⁹

Na temelju iznesenih tvrdnji može se zaključiti kako je uvođenje načela slobodne ocjene dokaza uistinu bilo revolucionarno, a osobito u odnosu na položaj indicija u kaznenom postupku. Sustav zakonske ocjene dokaza i njegove glavne odrednice iz današnje perspektive izgledaju vrlo zastarjelo obzirom da se kroz vrijeme pokazalo koliko je zaista teško propisati sveobuhvatna pravila za ocjenu pojedinog dokaza neovisno o njegovoj klasifikaciji kao izravnog ili neizravnog dokaza. Da je takav sustav ostao na snazi do danas, bez indicija odnosno indicijalnih dokaza bi u kaznenom postupku, zbog ograničenih mogućnosti dokazivanja, bilo vrlo teško donositi presude utemeljene na činjeničnom stanju koje odgovara pravom stanju stvari. Naime, u izravne dokaze se, između ostalih, ubrajaju i iskazi okrivljenika i svjedoka, a znamo da ti iskazi ne moraju odgovarati istini jer su ljudi skloni laganju. Također, bez indicija bi te iskaze bilo teško provjeravati i procjenjivati stoga bi time riskirali donošenje neodgovarajuće presude. Nadalje, pitanje je, s obzirom na to da se kaznena djela većinom čine u tajnosti, koliko bi izravnih dokaza u vezi s određenim događajem uistinu bilo na raspolaganju. Imajući sve prethodno navedeno na umu, može se reći da su svi dokazi, bilo da su oni neizravni ili izravni, važni. Ne može se tvrditi da je bilo koja od tih kategorija suvišna, već se treba, sve ono što se otkrije u procesu istraživanja pojedinog događaja, uzeti u

⁴⁹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, I Kž 949/07-3 od 19. veljače 2008.

obzir te na temelju logike, iskustva i znanosti donijeti odgovarajući zaključak o pravno relevantnom činjeničnom stanju te na takvim temeljima odlučiti o odgovarajućoj presudi.

4.2. Načelo slobodne ocjene dokaza

Nakon prihvaćanja načela slobodne ocjene dokaza u kaznenom postupku zemalja kontinentalne Europe u XIX. stoljeću procesni zakonici ne sadržavaju propise koji se odnose na ocjenu vrijednosti pojedinih dokaza.⁵⁰ Nema više propisa koji bi regulirali upotrebu dokaza pri stvaranju činjenične osnovice presude, koji bi unaprijed, apstraktno rješavali spoznajnoteoretske probleme dokazivanja i koji bi neposredne dokaze (tj. one iz kojih neposredno slijede činjenice na koje pravo nadovezuje stanovite pravne posljedice; pravno relevantne činjenice) favorizirali pred posrednim dokazima (tj. onima iz kojih slijede neke druge činjenice na temelju kojih logičnim zaključivanjem otkrivamo pravno relevantne činjenice; indicije).⁵¹ Nova metoda, koja je počivala na stajalištu kako je nemoguće unaprijed pravnim pravilima odrediti vrijednost pojedinih dokaza (budući da je to uvijek u svezi s okolnostima konkretnog slučaja) prepustila je najprije ocjenu dokaza unutarnjim, psihičkim pobudama sudaca (tzv. njihovom „intimnom uvjerenju“).⁵² Takav sustav je također bio prilično neodrživ jer nije imao znanstveno, logičko i iskustveno uporište koje bi omogućilo kontrolu ocjene dokaza. Iz tog razloga bi ishod pojedinog slučaja ovisio isključivo o osobi suca čime se ozbiljno dovodila u pitanje pravna sigurnost subjekata prava. Radi toga je takav sustav ubrzo napušten te je načelo slobodne ocjene dokaza dobilo svoj zakonski okvir. Tako je u hrvatskom zakonodavstvu načelo slobodne ocjene dokaza uređeno čl. 9. st. 3. Zakona o kaznenom postupku. Pravo suda i državnih tijela koja sudjeluju u kaznenom postupku da ocjenjuju postojanje ili nepostojanje činjenica nije vezano ni ograničeno posebnim formalnim dokaznim pravilima.⁵³ Osim čl. 9. st. 3. koji jasno kaže da je na snazi načelo slobodne ocjene dokaza, za samu ocjenu dokaza također je važna odredba čl. 450. st. 2. Zakona o kaznenom postupku. Ona kaže da je sud dužan savjesno ocijeniti svaki dokaz pojedinačno i u svezi s ostalim dokazima te na temelju takve ocjene izvesti zaključak je li neka činjenica dokazana.⁵⁴ Pogleda li se odredba čl. 450. st. 2. može se uočiti kako njome nije obuhvaćeno na koji način

⁵⁰ Krapac, Davor, *op. cit.* (bilj. 33), str. 1.

⁵¹ Ibid.

⁵² Krapac, Davor, *op. cit.* (bilj. 1), str. 125-126.

⁵³ Zakon o kaznenom postupku (pročišćeni tekst, Narodne novine, 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22).

⁵⁴ Ibid.

se izvodi zaključak o tome je li neka činjenica dokazana već je samo propisano da sud treba savjesno ocijeniti svaki dokaz pojedinačno i u svezi s ostalim dokazima. Tu se, dakle vidi da je potrebno protumačiti što zapravo znači savjesno ocijeniti određen dokaz. Može li se na temelju takve odredbe zaključiti da je sudac kod ocjene dokaza oslobođen pravila znanosti, logike i iskustva ukoliko pri donošenju takvog zaključka bude savjestan što je zapravo, moglo bi se reći, određena moralna kategorija? Odgovor na postavljeno pitanje bi, naravno bilo ne. Naime, iako se to iz same zakonske odredbe ne može izričito iščitati, u pravnoj teoriji je ta odredba poduprta određenim pravilima kojih se sud dužan pridržavati pri formiranju zaključka o postojanju ili nepostojanju određenih činjenica, a što je također potvrdila i sudska praksa. Ta pravila su zakoni logike i pravila općeg ljudskog iskustva, čije je pridržavanje sudac dužan iskazati u obrazloženju svoje presude i tako strankama, a zatim i višem sudu, omogućiti provjeru toga procesa.⁵⁵ To potvrđuje i Vrhovni sud Republike Hrvatske u obrazloženju svoje odluke gdje navodi iduće. Pri ocjeni sud nije vezan formalnim pravilima već načelom slobodne ocjene dokaza, ali je vezan obvezom obrazlaganja „iz kojih razloga uzima kao dokazane ili nedokazane“ sporne činjenice „dajući pri tome osobito ocjenu proturječnih dokaza“.⁵⁶ Ti razlozi, pak, trebaju biti sukladni pravilima logike, znanosti i iskustva uopće.⁵⁷ Ovdje se vidi da je, iako je formiranje zaključaka na temelju logike i ljudskog iskustva čin koji je nevidljiv, sud ipak dužan učiniti ga vidljivim, odnosno obrazložiti. To, svakako, ne znači da će sud u obrazloženju presude razlagati kompletan misaoni proces koji se odvijao u njegovoj svijesti već će u kratkim crtama iznijeti razloge iz kojih smatra da nešto jest, odnosno, nije dokazano. Tako u ovom primjeru institut obrazloženja presude vrši kontrolnu funkciju jer se pomoću njega može ustanoviti je li donesena presuda odgovarajuća. Također, time se minimizira mogućnost javljanja sudačke arbitrarnosti koja je potencijalna posljedica u sustavima koji počivaju na načelu slobodne ocjene dokaza. Važnost obrazloženja presude za pravičan postupak pokazuje i odluka Ustavnog suda od 19. srpnja 2012. godine kojom je ukinuo prijašnju odredbu čl. 459. st. 5. Zakona o kaznenom postupku jer nije propisivala obvezu suda da u obrazloženju presude navede razloge za odluku o dokaznim prijedlozima stranaka i o načinu izvođenja dokaza.⁵⁸ Osim toga, institut obrazloženja presude strankama može olakšati sastavljanje žalbe te posljedično, višim sudovima u žalbenom postupku omogućiti i bolju kontrolu donesenih presuda čime se doprinosi usklađenosti sudske prakse.

⁵⁵ Krapac, Davor, *op. cit.* (bilj. 1), str. 126.

⁵⁶ Vrhovni sud Republike Hrvatske, I Kž 922/11-6 od 16. rujna 2014.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Krapac, Davor, *op. cit.* (bilj. 1), str. 127.

Kroz prizmu načela slobodne ocjene dokaza može se vidjeti da proces donošenja zaključaka o postojanju, odnosno nepostojanju pravno relevantnih činjenica, bilo da se do njega dolazi pomoću izravnih ili neizravnih dokaza, počiva na sličnim temeljima kao i postupak zaključivanja na temelju činjenica-indicija. Oba postupka karakterizira potreba tumačenja, upotreba zakona logike i ljudskog iskustva te opasnost od donošenja pogrešnog zaključka. Činjenice i dokaze je zbog njihove uske veze teško razdvajati stoga je važno imati na umu da se navedeni instituti na njih primjenjuju s jednakom pažnjom. Načelom slobodne ocjene dokaza zajedno s obvezom obrazlaganja donesene presude te mogućnošću kontrole sudskih presuda kroz žalbeni postupak je omogućeno da se činjenice-indiciji koriste u kaznenom postupku i vrše istu ulogu u postupku dokazivanja kao i ostale vrste činjenica.

4.3. Pravilo *in dubio pro reo*

Ranije je spomenuto kako je jedna od karakteristika kaznenog postupka njegova represivnost. Upravo radi te karakteristike je kazneno procesno pravo razvilo određene institute koji su specifični za predmetnu granu prava, a kojima je svrha dodatno zaštititi prava građana u kaznenom postupku. Jedan od tih mehanizama je i pravilo *in dubio pro reo* koje je u kaznenom postupku u kontekstu uvrđivanja postojanja, odnosno, nepostojanja činjenica, osobito važno.

Pravilo *in dubio pro reo* je nastalo u doba građanskog liberalizma u prvoj polovini XIX. stoljeća, kao reakcija na pravnu nesigurnost koju je u kaznenom postupku inkvizitornog tipa proizvodila presuda kojom se okrivljenik „otpuštao ispod suđenja“ (lat. *absolutio ab instantia*) ili kojom je okrivljenik bio osuđen na tzv. „izvanrednu kaznu“ (lat. *poena extraordinaria*) koje su se presude izricale kad sud zbog nedostatka (pravno propisanih) dokaza nije mogao formalno utvrditi ni krivnju ni nedužnost okrivljenika, ali je i dalje sumnjao da je on počinio kazneno djelo.⁵⁹ Takve presude izazivale su veliku pravnu nesigurnost, a osobito „otpuštanje ispod suđenja“ koja je okrivljenika stavljala u vrlo nezgodan položaj obzirom da se kazneni postupak protiv njega mogao nastaviti u bilo kojem trenutku te da pritom okrivljenik nije bio zaštićenom institutom pravomoćnosti. Upravo to je otvorilo put razvoju načela *in dubio pro reo* koje, u prvom redu, ima u vidu položaj okrivljenika u kaznenom postupku. Ono je u našem pravnom poretku propisano čl. 3. st. 3.

⁵⁹ Ibid.

Zakona o kaznenom postupku koji kaže da dvojbu o postojanju činjenica koje tvore obilježja kaznenog djela ili o kojima ovisi primjena kaznenog zakona sud rješava presudom na način koji je povoljniji za okrivljenika. Naime, neku činjenicu sudac može na temelju ocjene dokaza smatrati utvrđenom kad se na raspravi uvjerio u njezino postojanje i kad s tim u vezi više nema dvojbi (sumnji).⁶⁰ Ukoliko to nije slučaj, sud će biti dužan primijeniti pravilo *in dubio pro reo*. To znači da će sud u slučaju dvojbe oko postojanja, odnosno nepostojanja određene činjenice istu uzeti da postoji, odnosno ne postoji, ovisno o tome koja od te dvije opcije ide u korist okrivljenika. S time na umu bi ipak valjalo naglasiti da bi se pravilo *in dubio pro reo* trebalo primijenjivati kao krajnje sredstvo, što znači da će se primijenjivati onda kada se dvojba oko postojanja, odnosno nepostojanja određene činjenice ne može otkloniti na drugi način.

Takva primjena pravila *in dubio pro reo* je potvrđena i kroz sudsku praksu Vrhovnog suda Republike Hrvatske. Naime, kada postoje proturječni dokazi, dakle i oni čiji sadržaj upućuje kao i oni čiji sadržaj ne upućuje na postojanje neke odlučne činjenice, tada prvostupanjski sud mora ocijeniti koji je od tih dokaza vjerodostojan i na temelju te ocjene donijeti odluku.⁶¹ Sud pri tome nije vezan niti ograničen nekim formalnim dokaznim pravilom, već primjenom načela slobodne ocjene dokaza.⁶² Tek ukoliko nakon takvog postupanja nije moguće otkloniti dvojbe oko (ne)postojanja neke odlučne činjenice, sud će primijeniti pravilo *in dubio pro reo*.⁶³ Radi se, dakle, o pravnologičkom pomagalu, a ne o dokaznom pravilu ili načelu, koje se primjenjuje tek ako dvojbe oko postojanja neke odlučne činjenice nije moguće otkloniti i tada se (ne)postojanje takve činjenice uzima u korist optuženika.⁶⁴ Rezultat primjene pravila *in dubio pro reo* bit će uvijek izricanje presude u korist okrivljenika, što u slučaju dvojbe oko pravno relevantnih činjenica predviđenih materijalnim kaznenim pravom uključuje ne samo blažu kaznu nego i oslobađajuću presudu u slučajevima u kojima rasprava nije mogla razjasniti dvojbu oko pitanja je li optuženik počinio kazneno djelo iz optužbe.⁶⁵ To proizlazi iz zakonske odredbe, točnije čl. 453. st. 3. Zakona o kaznenom postupku koja kaže da će sud izreći presudu kojom se optuženik oslobađa optužbe ako nije dokazano da je optuženik počinio djelo za koje se optužuje.⁶⁶ Ova odredba je zapravo

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, I Kž 546/2019-3 od 11. veljače 2020.

⁶² Ibid.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Krapac, Davor, *op. cit.* (bilj. 1), str. 128.

⁶⁶ Zakon o kaznenom postupku (pročišćeni tekst, Narodne novine, 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22).

vrlo logična ima li se na umu presumpcija nedužnosti koja je regulirana člankom 28. Ustava Republike Hrvatske. Naime, ukoliko se u kaznenom postupku ne uspije nedvojbeno dokazati da je optuženik počinio kazneno djelo koje mu se stavlja na teret, sudac ne može izreći osuđujuću presudu. To će morati rezultirati oslobađajućom presudom koja, ako postane pravomoćna, onemogućava ponovno suđenje u istoj stvari što je vrlo povoljno za optuženika i postoji upravo radi toga, odnosno radi pravne sigurnosti građana. Međutim, ukoliko je taj optuženik, koji je oslobođen krivnje, uistinu kriv, posljedica će biti neispunjavanje svrhe kaznenog postupka. S druge strane, ukoliko takva odredba ne bi postojala, riskirala bi se pravna sigurnost građana te bi institut pravomoćnosti izgubio svoj smisao. Osim toga, moguća je i obrnuta situacija u kojoj može doći do proglašavanja krivom osobe koja to nije, koja će opet dovesti do neispunjavanja svrhe kaznenog postupka i to dovjako, u prvom redu osuđivanjem nedužne osobe, a u drugom redu nekažnjavanjem stvarnog počinitelja. Ove dvije situacije su, nažalost, ponekad neizbježne jer bez obzira na to koliko su instituti jednog pravnog sustava kvalitetni, oni, kao što se vidi iz navedenih primjera, u praksi mogu zakazati. Upravo se na ovim primjerima može vidjeti važnost dokaznog postupka, snage dokaza, njihove zakonitosti i dokaznih standarda te naravno činjenica.

Uzme li se sve navedeno u obzir, valjalo bi objasniti na koji način se pravilo *in dubio pro reo* odražava na činjenice-indicije. Naime, o činjenicama-indicijama je potrebno donositi zaključke jer fragmentalno obuhvaćaju odlučnu činjenicu. To znači da će se njihovim posredstvom odlučiti o postojanju ili nepostojanju pravno relevantne činjenice. Budući da pojedini indicij može dovesti do više različitih zaključaka, to znači da se radi o činjenicama koje mogu vrlo lako izazivati određenu dvojbu oko postojanja, odnosno, nepostojanja odlučne činjenice koja zatim može stvoriti probleme pri formiranju činjeničnog stanja koje je ključno za odluku o presudi. Iz toga proizlazi da će pravilo *in dubio pro reo* biti neizravno primjenjivo na indicije onda kad se pojavi sumnja u postojanje ili nepostojanje pojedine činjenice. Ako indicij bude veoma dvojbena u smislu njegova značenja u konkretnim okolnostima slučaja, onda će i činjenica na koju on može ukazivati postati dvojbena te će to otvoriti put primjeni pravila *in dubio pro reo* kojim će se dvojbena činjenica morati klasificirati na način koji ide okrivljeniku u korist stoga takav lanac događaja, koji je započeo indicijem, pomoću predmetnog pravila može dovesti do posljedica o kojima je u prethodnom odlomku bilo riječi.

4.4. Bayesov teorem

Kao nastojanje za objektivnijim pristupom i uvođenjem matematičkih metoda u procjenu snage indicija, javilo se pitanje mogućeg računanja vjerojatnosti u kriminalističkom istraživanju.⁶⁷ Tome je uvelike pridonio Thomas Bayes razvijanjem teorema, koji je po njemu i nazvan *Bayesov teorem*, a o kojem će ovdje biti riječi. Prije nego se krene u detaljniju razradu predmetnog teorema u okviru prava, valja spomenuti da je, osim u pravu, njegova primjena moguća i u različitim drugim područjima poput medicine, financija, marketinga i dr.

Thomas Bayes bio je engleski matematičar XVIII. stoljeća, važan u razvijanju ideje subjektivnog probabiliteta.⁶⁸ Radi se, u biti, o izračunu vjerojatnosti kojim se sustav ocjene dokaza u pravu pokušao objektivizirati pomoću korištenja matematike. Takva ideja nije bila loša jer matematička točnost ima svoju težinu stoga bi, kada bi funkcionirala na taj način, bila vrlo korisna u sustavu ocjene dokaza, međutim praksa je pokazala da pravo ipak nije matematika. Bayesov teorem, naime, glasi: naknadna vjerojatnoća jednaka je prethodnoj vjerojatnoći pomnoženoj s tzv. „kvocijentom vjerojatnoće“ (likelihood quotient).⁶⁹ Taj se kvocijent sastoji od razlomka kojem se u brojniku nalazi vjerojatnoća da bi se neki dokaz našao ako je hipoteza o krivnji ispravna, a u nazivniku vjerojatnoća da bi se dokaz našao ako je okrivljenik nevin.⁷⁰ Dakle, unosom određenih konkretnih podataka iz pojedinog slučaja u tu formulu dobit će se određena vjerojatnost koja bi trebala biti matematički pokazatelj krivnje, odnosno nedužnosti.

Na koji način onda primjena te formule funkcionira u konkretnom slučaju? Naime, pitanje primjenjivosti Bayesovih matematičkih modela promatrano je u slučaju Collins s dvoje supočinitelja razbojništva: crnac bez kose s bradom i brkovima, plavuša kose svezane u rep, a zajedno su bili u velikom žutom kabrioletu.⁷¹ Nakon što su istražitelji pronašli sumnjivce točno takva opisa i vozila, žrtva ih nije bila u stanju prepoznati pa je tužitelj kao vještaka predložio matematičara koji je temeljem Bayesovih modela izračunao da je vjerojatnost sudjelovanja 1:12 milijuna i porota je u prvom postupku osudila počinitelje.⁷² Zatim je u postupku žalbe vrhovni sud odluku promijenio s obrazloženjem da polazišne procjene nisu bile empirijski utemeljene, odnosno matematičar je sam procjenjivao koliki je

⁶⁷ Karas, Željko, *op. cit.* (bilj. 12), str. 140-141.

⁶⁸ Damaška, Mirjan, *Dokazno pravo u kaznenom postupku: oris novih tendencija*, Zagreb, 2001, str. 37.

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ Karas, Željko, *op. cit.* (bilj. 12), str. 141.

⁷² *Ibid.*

udjel u ženskoj populaciji plavuša koje imaju dužu kosu svezanu u rep ili koliko takvih plavuša ima partnera druge boje kože s bradom, te koliko je vjerojatno da uz to imaju žuti kabriolet.⁷³ Ovaj slučaj pokazuje probleme vezane uz granične slučajeve procjene indicijalnih dokaza.⁷⁴ Niži sud i matematičar došli su do određenog zaključka koji je viši sud na temelju svojih procjena smatrao pogrešnim, iako se radi o istim indicijalnim dokazima.⁷⁵ Ovaj primjer prikazuje kako je ocjena indicijalnih dokaza uz pomoć matematike, uspjela dovesti do dvije dijametralno suprotne odluke sudova stoga zaključak koji se iz toga može izvući je, da Bayesov teorem u pravnom sustavu, ipak ne funkcionira. Pokušajem uvođenja matematičke formule u ocjenu indicijalnih dokaza nije se postigla konkretna razlika u odnosu na procjenu indicija bez korištenja Bayesovog teorema. Najveći problem je nedostatak pouzdanih ulaznih vrijednosti koje matematičari potom moraju procjenjivati i pritom se u račun također unose subjektivne ocjene, tako da način odlučivanja ustvari opet postaje sličan kao i slobodna sudska procjena dokaza.⁷⁶

Iako Bayesov teorem u hrvatskom pravnom sustavu nije prihvaćen i uziman u obzir, on je dobar pokazatelj dokazne vrijednosti indicija i složenosti njihove procjene u kaznenom postupku. Bayesov teorem je uspio matematički prikazati kompleksnost procjene pojedinog indicijalnog dokaza za sebe te u odnosu prema drugim indicijalnim dokazima. Ovdje se nije osobito detaljno ulazilo u matematičku složenost dobivanja omjera iz Bayesovog teorema, ali valja naglasiti da se radi o vrlo kompleksnom izvodu koji nažalost, uzme li se sve navedeno u obzir, ne donosi očekivano rješenje. Osim toga, takav način vještačenja je u kaznenom postupku nepotreban budući da dovodi do istih dilema koje pri procjeni indicija postoje i bez takvog izračuna te uz to samo dovodi do gomilanja nepotrebnih sudskih troškova.

Bez obzira na to, ne može se ne pohvaliti takav pokušaj jer bi, kad bi Bayesov teorem pri ocjeni indicijalnih dokaza uistinu djelovao, uvelike olakšao sucima donošenje presuda u kaznenom postupku. U idealnoj situaciji bi čak i onemogućio donošenje pogrešnog zaključka pri radu s indicijima te osigurao formiranje pravno relevantnog činjeničnog stanja koje odgovara faktičnom stanju stvari. Ipak, za rad s indicijima, još uvijek ne postoji konkretno rješenje koje ne bi previdalo mogućnost pogreške.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

4.5. Dokazna vrijednost indicija

Da bi se moglo govoriti o dokaznoj vrijednosti indicija, prije svega bi valjalo naglasiti koja je razlika između indicija i indicijalnih dokaza, odnosno činjenica i dokaza općenito. O indicijima kao vrsti činjenica je već rečeno da oni upućuju na pravno relevantne činjenice i to fragmentalno, odnosno, djelomično. Prema tome, dokazi koji sadržavaju takve činjenice nazivaju se indicijalni dokazi (posredni, neizravni ili indirektni dokazi).⁷⁷ Dakle, činjenice su određene pojave koje sud nastoji utvrditi, a to čini pomoću dokaza koje koristi primarno kao izvor saznanja o istima. U kaznenom postupku su ta dva čimbenika po svojoj ulozi usko povezana i neodvojiva stoga ih je, za potrebe ovoga rada, poželjno promatrati kao dijelove cjeline.

Kad se govori o dokaznoj vrijednosti, prije svega treba napomenuti sljedeće, a to je, da bi nešto imalo određenu dokaznu vrijednost u kaznenom postupku, ono mora steći status dokaza. Način na koji se to postiže je dokaznim radnjama koje su regulirane našim Zakonom o kaznenom postupku. Dokaznim radnjama, koje ZKP uređuje u odredbama Glave XVIII., pribavljaju se iskazi osoba i predmeti, odnosno dokazi za potrebe kaznenog postupka.⁷⁸ ZKP vrlo iscrpno regulira pod kojim uvjetima i na koji način se provode pojedine dokazne radnje te će, pod određenim uvjetima, u slučaju nepoštovanja propisane forme pri pribavljanju dokaza posljedica biti nemogućnost upotrebe takvog dokaza u kaznenom postupku. To je vrlo stroga sankcija koje, ovlaštena tijela, koja sudjeluju u provođenju dokaznih radnji, moraju biti svjesna kako ne bi ugrozili provođenje i ishod kaznenog postupka. Hoće li određeni indicij postati dokaz ovisi o tome kojom je vrstom kriminalističke radnje prikupljen, odnosno imaju li rezultati radnje status dokaza ili samo obavijesti.⁷⁹ Da bi činjenice-indiciji vršile funkciju dokazivanja u postupku, moraju i same biti prethodno utvrđene, a utvrđuju se bilo drugim dokazima bilo opet (drugim) činjenicama-indicijima bilo i dokazima i (drugim) činjenicama-indicijima.⁸⁰ To je, dakle prvi uvjet koji mora biti ispunjen da bi se uopće moglo govoriti o dokaznoj vrijednosti indicija, odnosno indicijalnih dokaza.

Nakon ispunjenja tog uvjeta, u postupku dokazivanja, a potom i pri odlučivanju o presudi, sud će pristupiti procjeni pojedinog dokaza. Pri procjeni dokaza sud će morati

⁷⁷ Ibid., str. 118.

⁷⁸ Ivičević Karas, Elizabeta, Dokazne radnje, u: Bonačić, Marin; Burić, Zoran; Đurđević, Zlata; Gluščić, Stjepan; Ivičević Karas, Elizabeta; Josipović, Ivo; Novoselec, Hajrija, Kazneno procesno pravo, Primjerovnik, Narodne novine, Zagreb, 2017, str. 103.

⁷⁹ Karas, Željko, *op. cit.* (bilj. 12), str. 123.

⁸⁰ Vrhovni sud Republike Hrvatske, I Kž-392/1998-3 od 15. siječnja 2002.

ocijeniti, u prvom redu, njegovu vjerodostojnost, a potom i njegovu snagu. Vjerodostojnost se odnosi na točnost, a snaga dokaza na jačinu koju ima na donošenje određenog zaključka.⁸¹ U tom smislu i indicijalni i izravni dokazi moraju proći provjeru vjerodostojnosti, a tek potom se provodi procjena o tome na koju okolnost upućuju i koliko snažno indiciraju na počinitelja.⁸² Vjerodostojnost indicijalnih dokaza ovisit će o tome o kakvom je dokazu riječ. Ukoliko se radi o otisku prsta ili DNA profilu određene osobe onda će procjena vjerodostojnosti biti lakša jer se radi o dokazima koji su uistinu nedvojbeni. Ono što će biti puno zahtjevnije procijeniti kod takvih dokaza je njihova snaga. Takvi dokazi mogu vrlo precizno i snažno upućivati na krivnju pojedine osobe, međutim, to ne mora biti slučaj. Ono što će pri procjeni snage takvih dokaza donositi prevagu su upravo okolnosti slučaja. U procjeni je potrebno uvažavati specifičnost pojedinog indicija, individualne karakteristike, odnos s drugim okolnostima i druga obilježja.⁸³ To je potvrdio i Vrhovni sud Republike Hrvatske u obrazloženju svoje odluke kojom je ukinuo prvostupanjsku presudu i predmet vratio prvostupanjskom sudu na ponovno suđenje. Dokazivanje putem indicija iziskuje obrazloženu ocjenu svake činjenice-indicija zasebno, te svih indicija zajedno i u međusobnoj svezi.⁸⁴ Činjenice, utvrđene indicijima, moraju biti ocijenjene u sklopu svih ostalih nedvojbeno utvrđenih činjenica i ne mogu biti zamijenjene pretpostavkama na kojima bi se dalje gradio tijek dokazivanja.⁸⁵ Rezultati posrednih dokaza moraju činiti zatvoreni krug utvrđenih činjenica.⁸⁶ Međusobna sveza izvedenih posrednih dokaza mora biti takva da se utvrđene činjenice pojavljuju kao karike jednog lanca, kada predstavljaju sustav indicija koji isključuje svaku drugu verziju.⁸⁷

Sljedeća faza, nakon izvođenja i ocjene dokaza, bit će odlučivanje o presudi. Pri odlučivanju o presudi sud će se morati voditi dokaznim standardima. Za donošenje osuđujuće presude Zakonom o kaznenom postupku propisan je najviši dokazni standard. Presudu kojom se optuženik proglašava krivim sud će izreći ako nedvojbeno utvrdi da je optuženik počinio kazneno djelo za koje je optužen.⁸⁸ Naime, zakonski izričaj nedvojbeno utvrđenje upitan je jer on u stvari znači stopostotnu sigurnost, nešto što je apsolutno.⁸⁹ Sigurnost izražena u

⁸¹ Karas, Željko, *op. cit.* (bilj. 12), str. 120-121.

⁸² *Ibid.*, str. 121.

⁸³ *Ibid.*, str. 129.

⁸⁴ Vrhovni sud Republike Hrvatske, I Kž 924/07-3 od 26. kolovoza 2008.

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ Zakon o kaznenom postupku (pročišćeni tekst, Narodne novine, 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22).

⁸⁹ Mrčela, Marin; Delost, Damira, Dokazni standardi u kaznenom postupku, Policijska sigurnost, 28:4/2019, str. 427.

matematičkim postocima iznosi 100%, a taj je stupanj nemoguće postići u kaznenom postupku.⁹⁰ Dakle, da bi sud mogao donijeti osuđujuću presudu, mora biti nedvojbeno uvjeren u krivnju optuženika. To potvrđuje i sudska praksa Vrhovnog suda koji u obrazloženju odluke navodi sljedeće. Obzirom na navedeno, i prema ocjeni ovog suda drugog stupnja osnovano prvostupanjski sud zaključuje da presuda mora biti utemeljena na takvim dokazima koji bez ikakve dvojbe potvrđuju da je optuženica počinila utuženo kazneno djelo, pa kako takvih dokaza u konkretnom slučaju nema, a nema ni zatvorenog kruga indicija, onda s pravom optuženicu oslobađa od optužbe zbog nedostatka dokaza.⁹¹ Razmisli li se malo o tome kako osuđujuća presuda djeluje na pojedinca, takav standard ne iznenađuje i vrlo je logičan, međutim, pitanje je može li uvjerenje suca o nečijoj krivnji doista postići takav standard, a osobito kad se radi o kaznenim djelima. To će, naime, ovisiti o dokazima koji su sucu na raspolaganju. Ponekad će, doista, taj standard biti zadovoljen u svojoj doslovnoj interpretaciji. Mogući primjer za to bila bi vjerodostojna videosnimka na kojoj se jasno vidi počinjenje kompletnog kaznenog djela, identitet počinitelja i žrtve, vrijeme počinjenja, mjesto počinjenja i sredstvo kojim je kazneno djelo počinjeno. Kod takvog dokaza, ukoliko bi uz njega postojali i materijalni tragovi koji podupiru takav video zapis, doista ne bi postojala nikakva dvojba o krivnji počinitelja. Međutim, kada sud na raspolaganju ima primjerice indicijalne dokaze iz kojih mora izvoditi zaključak, postavlja se pitanje može li sud uistinu nedvojbeno biti uvjeren u krivnju optuženika.

Ostavlja li ovakav strogi dokazni standard u takvim slučajevima previše prostora za donošenje oslobađajuće presude? Na ovo pitanje je teško dati točan odgovor, a tu konstataciju potkrijepljuje i činjenica da formulacija tog dokaznog standarda nije mijenjana godinama, iz čega se može zaključiti da na njega ni sudska praksa svih ovih godina nije značajnije utjecala. S druge strane odgovor možda leži i u tome da za to trenutno ne postoji bolje rješenje. Sveđe li se nedvojbenost na manju razinu, riskira se porast osuđenosti nedužnih osoba dok se zadržavanjem trenutnog dokaznog standarda dovodi u pitanje oslobađanje krivaca i time neispunjavanje svrhe kaznenog postupka. Naravno, treba imati na umu da je to ipak relativno i da ishod kaznenog postupka u konačnici ovisi o dokazima u pojedinom slučaju.

Dakle, uzevši sve navedeno u obzir, može se zaključiti da je dokazna vrijednost indicija, odnosno indicijalnih dokaza, oscilirajuća. Oni mogu biti označeni kao vjerodostojni i snažni dokazi isto kao što mogu biti i nevjerodostojni ili slabi. Njihova dokazna vrijednost će

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Vrhovni sud Republike Hrvatske, I Kž 616/2018-6 od 17. rujna 2019.

slabiti, odnosno jačati ovisno o okolnostima pojedinog slučaja, njihove podudarnosti s ostalim dokazima u postupku i brojnosti mogućih zaključaka koji iz pojedinog indicija mogu proizlaziti. Stoga se ne može baš sa sigurnošću tvrditi da posredni dokazi nisu od velike koristi u kaznenom postupku. Njihova dokazna vrijednost se ne razlikuje osobito od dokazne vrijednosti izravnih dokaza jer oni isto tako mogu biti vjerodostojni i jaki ili obrnuto. U svakom slučaju, neovisno o vrsti činjenica i dokazima koji sudu stoje na raspolaganju, za donošenje osuđujuće presude bit će potrebno nedvojbeno utvrditi krivnju optuženika.

4.6. Posljedice pogrešne ocjene dokaza

U kaznenom postupku, sud može o meritumu stvari donijeti osuđujuću ili oslobađajuću presudu. Ukoliko dođe do situacije da sud pogrešno ocijeni dokaze i donese presudu koja ne odgovara faktičnom stanju stvari, što je uvijek moguće, a osobito kad se pojedini slučaj bazira na indicijalnim dokazima, važno je naglasiti koje su moguće posljedice takvog pogrešnog postupanja.

Prije svega, treba imati na umu da državno odvjetništvo ima veliku ulogu u odlučivanju o podizanju optužnice. U praksi će, u pravilu, jedan dio slučajeva državno odvjetništvo odbaciti te ti slučajevi neće niti postići raspravni stadij u kaznenom postupku. Oni to čine prema svojoj profesionalnoj procjeni iz čega se može zaključiti da se optužnica podiže kada se smatra da je to potrebno i kada, uvidom u spis, bude vidljivo da postoji dovoljna osnova za daljnji tijek postupka. Stoga se može reći da pojedini slučaj prolazi kroz određenu pravnu kontrolu od strane državnog odvjetništva i prije nego li slučaj dođe do suda. Već u toj fazi se može procijeniti otprilike jesu li dokazi dostatni, zakoniti, vjerodostojni i snažni te postoje li zapreke za daljnji tijek postupka. Nakon toga, ako državno odvjetništvo odluči podignuti optužnicu, ona će još jednom proći svojevrsnu kontrolu, ali od strane suda i to u međupostupku. Dakle, u hrvatskom pravnom sustavu će do raspravnog stadija doći samo ono što je dvostrukom kontrolom procijenjeno kao osnovano i zakonito. Prema tome, već u fazi prethodnog postupka će se voditi računa, između ostalog, i o samim dokazima tako da, ako su oni nedovoljni, vjerojatno neće niti doći do rasprave. Iz ovoga se može zaključiti da su posredni dokazi, koji budu predmet ocjene u dokaznom postupku u raspravnom stadiju, uistinu dokazi koji imaju određenu vrijednost i funkciju pri odlučivanju o presudi. Kada bi indicijalni dokazi u prethodnom postupku bili okarakterizirani kao nevjerodostojni ili slabi

dokazi, a osobito ako su glavni dokazi kojima ovlaštena tijela raspolažu, teško da bi se državno odvjetništvo uopće odlučilo na podizanje optužnice.

Bez obzira na karakteristike prethodnog postupka, o ocjeni dokaza se ipak odlučuje u dokaznom postupku, odnosno, na raspravi. Dakle, iako je do same rasprave određena kontrola od strane državnog odvjetništva i suda već provedena, to ne znači da se određeni dokazi na samoj raspravi neće oboriti protudokazom i da će sami ishod kaznenog postupka biti izvjestan. Upravo to i jest uloga dokaznog postupka i rasprave pred sudom jer su po prirodi stvari dokazi podložni tumačenju stoga zahtijevaju osobitu pažnju stranaka i suda u, za to predviđenom, posebnom postupku. Prema tome, u tom stadiju kaznenog postupka se može dogoditi da sud pogrešno ocijeni dokaze, a osobito ako se radi o dokazima koji su pretežito posredni jer zahtijevaju složenije tumačenje. Pogrešnoj ocjeni dokaza u raspravnom stadiju može doprinijeti i činjenica da se pred sudom zastupaju oprečni interesi stranaka pa će tako svaka od strana u postupku dokaze nastojati predstaviti na način koji je za njih povoljniji. Naravno, indiciji, odnosno indicijalni dokazi to i omogućavaju pa će stranke, tumačenjem istih u svoju korist, pokušati navesti sud da se prikloni njihovom zaključku stoga je kod njih, iz tih razloga, opasnost od pogrešnog zaključivanja povećana. Uzme li se, recimo, da je radi pogrešne ocjene dokaza nepravilno formirano pravno relevantno činjenično stanje na koje će se primijeniti pravna norma, posljedica bi mogla biti donošenje neodgovarajuće presude. U kaznenom postupku se to može manifestirati kao osuđivanje nedužne osobe, odnosno oslobađanje krive osobe. To je vrlo ozbiljna posljedica pogrešne ocjene dokaza te ujedno i najveća pogreška koja se u kaznenom postupku može dogoditi.

Međutim, u prvostupanjskom postupku još uvijek postoje pravni instituti kojima se omogućava ispravak moguće pogrešne ocjene dokaza, a osnovni mehanizam za to su upravo redovni pravni lijekovi. U odnosu na činjenično stanje, a koje je ovdje u fokusu, može se podnijeti žalba radi pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja. U tom slučaju će, drugostupanjski sud biti u mogućnosti izvršiti kontrolu donesene presude te imati na raspolaganju mogućnost ukidanja i vraćanja presude prvostupanjskom sudu na ponovno suđenje. U vezi s time, treba osobito naglasiti da je drugi stupanj fakultativan jer ovisi o tome da li će ovlaštena osoba pravodobno izjaviti žalbu protiv prvostupanjske presude.⁹² Zakon ne obvezuje stranke da podnesu žalbu, niti propisuje uvjete pod kojima bi državni odvjetnik bio

⁹² Đurđević, Zlata, Postupak o pravnom lijeku – žalba, u: Bonačić, Marin; Burić, Zoran; Đurđević, Zlata; Gluščić, Stjepan; Ivičević Karas, Elizabeta; Josipović, Ivo; Novoselec, Hajrija, Kazneno procesno pravo, Primjerovnik, Narodne novine, Zagreb, 2017, str. 205.

dužan pokrenuti žalbeni postupak već je ta odluka prepuštena dispoziciji stranaka.⁹³ Ako ovlaštena osoba ne podnese žalbu, istekom roka za žalbu prvostupanjska presuda postaje pravomoćna (*res iudicata pro veritate habetur*).⁹⁴ Dakle, ukoliko ne dođe do podnošenja žalbe presuda će postati pravomoćna bez drugostupanjske kontrole. Na taj način već u prvom stupnju može doći do pravomoćnosti presude koja je potencijalno neodgovarajuća ukoliko se temelji na pogrešno ili nepotpuno utvrđenom činjeničnom stanju što može biti posljedica pogrešne ocjene dokaza. U praksi se neće baš često događati da niti jedna od ovlaštenih osoba ne podnese žalbu, ali bi trebalo imati na umu da se to može dogoditi te na taj način dovesti do pravomoćnosti presude koja bi u žalbenom postupku, da ga je bilo, možda bila ukinuta i vraćena prvostupanjskom sudu na ponovno suđenje.

Uzme li se, primjerice, da se upravo to i dogodilo, stranke na raspolaganju protiv pravomoćne sudske presude imaju izvanredne pravne lijekove. Pokretanje i vođenje postupka povodom izvanrednih pravnih lijekova ovisi o dispoziciji stranaka ovlaštenih na podnošenje zahtjeva (radi se o njihovom pravu, a ne obvezi).⁹⁵ Naš pravni sustav poznaje tri izvanredna pravna lijeka: zahtjev za obnovu postupka, zahtjev za zaštitu zakonitosti te zahtjev za izvanredno preispitivanje pravomoćne presude.⁹⁶ Iako izvanredni pravni lijekovi služe upravo tome, da osiguraju zakonitost i pravilnost sudskih presuda, mogućnost korištenja istih je vrlo reducirana, a osobito uzme li se u obzir činjenično stanje. Naime, ukoliko ne dođe do pojave novih činjenica ili dokaza, koji prije nisu postojali ili se za njih nije znalo, a idu u korist okrivljeniku, neće postojati osnova za podnošenje izvanrednog pravnog lijeka, u ovome slučaju, zahtjeva za obnovu postupka. Isto tako, ni kod ostalih izvanrednih pravnih lijekova nije predviđena mogućnost pobijanja pravomoćne presude zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja čime se, doista, potvrđuje prethodna tvrdnja o restriktivnoj mogućnosti upotrebe izvanrednih pravnih lijekova općenito, a osobito po ovom pitanju.

Kako bi se minimizirala mogućnost pogrešne ocjene dokaza općenito, a osobito indicijalnih dokaza, koja, dakle, između ostalog, može dovesti do pogrešnog ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, treba se voditi računa o svim činjenicama i dokazima od samog početka istrage ili istraživanja pa sve do pravomoćnosti presude. To ne uključuje samo pažnju ovlaštenih tijela koja sudjeluju u pojedinim stadijima kaznenog postupka već i stranaka i svih ostalih sudionika koji bi također trebali voditi računa o svojim pravima i obvezama.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid., str. 249.

⁹⁶ Ibid.

5. Zaključak

Kroz ovaj rad nastojalo se, u prvom redu, prikazati koja je funkcija činjenica-indicija u kriminalističkoj znanosti, a potom osvrnuti na njihovu ulogu u kaznenopravnom sustavu. Ideja za takav način obrade teme indicija u kaznenom postupku leži u činjenici da se radi o dvije bitno različite znanosti koje počivaju na različitim pretpostavkama, međutim, zajedničko im je to što se bave istim pojavama, kriminalom, odnosno kaznenim djelima. Iz tih razloga se kriminalistički i kaznenopravni pristup činjenicama-indicijama također razlikuje stoga je napomenut dvojak prikaz indicija važan za sveobuhvatno razumijevanje predmetne problematike.

U kriminalističkoj znanosti činjenice-indiciji imaju veliku ulogu, prije svega, u otkrivanju i rekonstrukciji pojedinog događaja te općenito u spoznaji kaznenih djela, načinu njihova počinjenja, dinamici i vremenu počinjenja te svih okolnosti koje su od važnosti, ne samo za kriminaliste, već i za daljnji tijek i ishod kaznenog postupka. Ono po čemu je kriminalistika značajna, a tiče se indicija i indicijalnih dokaza, je to da se kriminalisti, u većini slučajeva, prvi susreću s istima. U pravilu će policija prva biti na mjestu događaja i odgovorna za osiguravanje mjesta zločina i kriminalističku obradu, odnosno očevid što je prvi i izuzetno važan korak jer će o tome ovisiti daljni razvoj događaja u kaznenom postupku. Pritom će, poštujući pravila struke i znanosti, dati svoj doprinos razjašnjavanju okolnosti slučaja i otkrivanju počinitelja određenog kaznenog djela. U vezi s time, otkrivanjem i prikupljanjem činjenica-indicija te njihovim tumačenjem usmjeravat će istragu ili istraživanje te će o njihovoj učinkovitosti u početnim stadijima kaznenog postupka ovisiti i njegov daljnji ishod.

Na temelju svega prethodno navedenog može se zaključiti da pri radu s indicijama kriminalistička znanost daje veliki doprinos jer olakšava formiranje činjeničnog stanja već samim time što svojim tumačenjem indicija i indicijalnih dokaza u istrazi, odnosno istraživanju sužava krug mogućih odgovarajućih zaključaka koji su u toj najranijoj fazi nužno potrebni. Pritom se smjernice kojih se pridržavaju kod rada s indicijama, osobito ne razlikuju od smjernica i načina tumačenja indicija ostalih ovlaštenih tijela koja se mogu pojaviti u kaznenom postupku. To znači da se pri radu s indicijama, sva tijela koja se s njima susreću rukovode istim zakonima znanosti, logike i iskustva. Upravo to je karakteristika indicija koja je univerzalna i koja vrijedi u svim područjima u kojima se oni mogu pojaviti, bez obzira na razlike koje kod tih znanstvenih disciplina mogu postojati. Međutim, iako će samo tumačenje indicija i neizravnih dokaza počivati na istim principima, kriminalistička znanost će se njima

baviti u samim počecima stoga je od osobite važnosti da se u najranijim fazama ne dogode moguća pogrešna tumačenja indicija kako se ne bi ugrozilo daljnje razrješavanje slučaja. Iz tog razloga je potrebno naglasiti važnost, ne samo uloge kriminalistike u bavljenju indicijima, nego i samih indicija i indicijalnih dokaza u kaznenom postupku.

S kaznenopravne strane se pristup indicijima i neizravnim dokazima razlikuje po činjenici da će oni, uz ostale vrste činjenica i dokaza biti glavni elementi na osnovu kojih će se donositi presuda. Odnosno, nakon završetka istage ili istraživanja, trebat će ih još jednom preispitati, ovoga puta iz perspektive većeg broja pravnih normi koje mogu utjecati na položaj takvih činjenica i dokaza u kaznenom postupku, a s ciljem osiguravanja zakonitog i pravilnog postupanja. Dakle, u daljnim stadijima kaznenog postupka indiciji više neće imati ulogu spoznajno-otkrivačkih činjenica već će na njihovoj osnovi biti moguće donositi i osuđujuću presudu stoga je od osobite važnosti da oni pomoću brojnih mehanizama koje kazneno procesno pravo regulira budu stavljeni pod određenu kontrolu. Kontrola indicija i indicijalnih dokaza provodit će se kroz više stadija i više stupnjeva kaznenog postupka. Takav način rada je bitan iz više razloga. Prvi razlog tome je narav indicija i indicijalnih dokaza, odnosno potreba njihovog tumačenja pri čemu postoji bojazan od mogućeg pogrešnog zaključka. Drugi razlog je taj što se temeljem pravno relevantnog činjeničnog stanja koje se formira, između ostalog, na osnovi tih činjenica i dokaza, donose presude. A kao posljedni razlog kontrole je činjenica da su presude upravo ono što ima konačan utjecaj na društvo i pojedince. Osim toga, na temelju prethodnih navoda, može se zaključiti da se indiciji kao vrste činjenica zajedno s posrednim dokazima često javljaju u kaznenom postupku stoga ih je važno znati ispravno upotrebljavati i baviti se njima na propisan način. Time će se, zbog njihove naravi, moći minimizirati posljedice pogrešne ocjene indicija, odnosno indicijalnih dokaza i omogućiti njihovo maksimalno korištenje kako bi se potpomoglo ispunjenje svrhe kaznenog postupka. Prema tome, nije opravdan zaključak da su indiciji skupa s indicijalnim dokazima manje dokazne vrijednosti od ostalih vrsta činjenica i dokaza u kaznenom postupku. Njihova dokazna uloga, ne samo da može biti velika, već pod određenim uvjetima i odlučujuća. Zbog toga bi tijela koja se susreću s indicijima, bilo da su to policija, državno odvjetništvo ili sudovi, trebala pristupiti indicijima s jednakom pažnjom i svijesti koju imaju prema ostalim vrstama činjenica i dokaza u kaznenom postupku. Jedino se na taj način može osigurati ispravno formiranje pravno relevantnog činjeničnog stanja koje će poslužiti za primjenu pravne norme i konačnu odluku.

Za kraj, slijedom svega prethodno navedenog može se zaključiti da su za ispunjavanje svrhe kaznenog postupka važna sva ovlaštena tijela koja u njemu sudjeluju od samog njegova početka pa sve do njegova okončanja te da je ključ funkcioniranja takvog sustava u njihovoj suradnji. Također, sve vrste činjenica i dokaza imaju svoju ulogu u kaznenom postupku te se ne može unaprijed tvrditi da su neke od njih važnije ili obrnuto jer je praksa pokazala da to ovisi o njihovom međusobnom odnosu te okolnostima konkretnog slučaja. Bojazan od pogrešnog tumačenja indicija i posrednih dokaza u takvim okolnostima, može biti opravdana, međutim, ne u dovoljnoj mjeri da bi ih se zanemarivalo i odbacivalo jer mogu biti od ključne važnosti pri formiranju činjeničnog stanja, a osim toga, pravni sustav ima na raspolaganju dovoljno instituta koji mogu imati kontrolnu funkciju u procesu utvrđivanja činjeničnog stanja. Ipak, valja naglasiti da, bez obzira na njihov doprinos, pri tumačenju indicija treba biti oprezan kako se ne bi narušavala pravna sigurnost građana i dovodila u pitanje zakonitost i pravilnost donesenih presuda.

6. Popis literature

6.1. Knjige i članci

1. Damaška, Mirjan, Dokazno pravo u kaznenom postupku: oris novih tendencija, Zagreb, 2001.
2. Đurđević, Zlata, Postupak o pravnom lijeku – žalba, u: Bonačić, Marin; Burić, Zoran; Đurđević, Zlata; Gluščić, Stjepan; Ivičević Karas, Elizabeta; Josipović, Ivo; Novoselec, Hajrija, Kazneno procesno pravo, Primjerovnik, Narodne novine, Zagreb, 2017., str. 205-248.
3. Ivičević Karas, Elizabeta, Dokazne radnje, u: Bonačić, Marin; Burić, Zoran; Đurđević, Zlata; Gluščić, Stjepan; Ivičević Karas, Elizabeta; Josipović, Ivo; Novoselec, Hajrija, Kazneno procesno pravo, Primjerovnik, Narodne novine, Zagreb, 2017., str. 103-126.
4. Karas, Željko, Osnove sumnje i osnovana sumnja; zatvoreni krug indicija, Policijska sigurnost, 20:4/2011, str. 617-624.
5. Karas, Željko, Uvod u kriminalistiku, Zagreb, 2019.
6. Krapac, Davor, Neposredni i posredni dokazi u krivičnom postupku, Zagreb, 1982.
7. Krapac, Davor, Kazneno procesno pravo, Knjiga prva: Institucije, Zagreb, 2015.
8. Modly, Duško; Mršić, Gordan, Suvremene kriminalističke teorije, Zagreb, 2014.
9. Modly, Duško; Mršić, Gordan, Uvod u kriminalistiku, Zagreb, 2014.
10. Mrčela, Marin; Delost, Damira, Dokazni standardi u kaznenom postupku, Policijska sigurnost, 28:4/2019, str. 417-435.
11. Šporčić, Mijo, Osnove kriminalistike, Zagreb, 1999.

6.2. Pravni izvori

1. (Europska) Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Narodne novine-Međunarodni ugovori 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17)
2. Ustav Republike Hrvatske (Narodne novine 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14)
3. Zakon o kaznenom postupku (Narodne novine 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22)

6.3. Praksa Vrhovnog suda Republike Hrvatske

1. Vrhovni sud Republike Hrvatske, I Kž-392/1998-3 od 15. siječnja 2002.
2. Vrhovni sud Republike Hrvatske, I Kž 949/07-3 od 19. veljače 2008.
3. Vrhovni sud Republike Hrvatske, I Kž 924/07-3 od 26. kolovoza 2008.
4. Vrhovni sud Republike Hrvatske, I Kž 267/09-7 od 7. srpnja 2009.
5. Vrhovni sud Republike Hrvatske, III Kž 7/09-4 od 8. veljače 2011.
6. Vrhovni sud Republike Hrvatske, I Kž 922/11-6 od 16. rujna 2014.
7. Vrhovni sud Republike Hrvatske, I Kž 892/11-6 od 17. rujna 2014.
8. Vrhovni sud Republike Hrvatske, I Kž 325/2017-9 od 9. svibnja 2019.
9. Vrhovni sud Republike Hrvatske, I Kž 616/2018-6 od 17. rujna 2019.
10. Vrhovni sud Republike Hrvatske, I Kž 546/2019-3 od 11. veljače 2020.